

SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (SECOLELE XIX-XX) - III

*

JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES) -III

*

ÉCRIVAINS JUIFS ORIGINAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ (XIX- XX SIÈCLES) - III

Drd. Emanuel BĂLAN¹

Rezumat: Un studiu despre scriitori evrei și despre cei originari din județul Neamț ar putea părea discriminatoriu, dar nu este. Evreii au fost văzuți și tratați ca niște străini nedoriți iar intelectualii evrei nu au fost nici ei scutiți de discriminare și persecuții. Scopul acestui studiu este acela de a redescoperi scriitorii evrei, unii dintre aceștia pe nedrept uitați, focusat pe scriitori evrei născuți în Neamț. În această a treia și ultimă parte ne vom opri asupra lui Filip Brunea-Fox, „regele reportajului” românesc și părinte al suprarealismului românesc, Dorel Dorian, unul dintre cei mai buni scriitori români de SF și autor al unor piese de teatru, Carol Isac, cronicar literar și publicist și Emil Nicolae, poetul și criticul literar și artă, unul dintre cei mai buni specialiști în opera lui Victor Brauner.

Cuvinte cheie: scriitori evrei, județul Neamț, socialism, antisemitism, piese de teatru, poezie, reportaj

*

Abstract: A study about the Jewish writers from Neamț County could seem discriminatory but it is not. The Jews were considered and treated as undesired strangers and the Jewish intellectuals were not exempt of discriminations and persecutions. This study aims to rediscover the Jewish writers, some of them unjustly forgotten, focused on the writers born in Neamț. In this third and last part we will talk about Filip Brunea-Fox, „the king of the Romanian Report” and the parent of the Romanian surrealism, Dorel Dorian, one of the best Romanian SF writers and author of playwrights, Carol Isac, literary columnist and publisher and Emil Nicolae, the poet and literary and art critic, one of the best specialists in Victor Brauner work.

Keywords: Jewish writers, Neamț County,

*

Résumé: Une étude sur les écrivains juifs et sur ceux originaires de Neamț peut paraître discriminatoire mais ce n'est pas le cas. Les Juifs ont été considérés et traités comme des étrangers pas désirés et les intellectuels juifs n'ont pas été exempts de discriminations et persécutions. Le but de cette étude est de redécouvrir les écrivains juifs, certains d'entre eux à tort oubliés, surtout les écrivains juifs nés en Neamț. Dans cette troisième et dernière partie on parlera de Filip Brunea-Fox, „le roi du reportage roumain” et parent du surréalisme roumain, Dorel Dorian, l'un des meilleurs écrivains roumains de SF et auteur des pièces de théâtre, Carol Isac, chroniqueur littéraire et publiciste et Emil Nicolae, le poète et le critique littéraire et d'art, l'un des meilleurs spécialiste dans l'œuvre de Victor Brauner.

Mots clés: écrivains juifs, comté de Neamț,

¹ Prof. doctorand, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Școala

Continuăm și în acest număr incursiunea în lumea literară a scriitorilor evrei originari din Neamț, ultima parte a acestei excursii literare. Așa cum afirmam și în prima parte a studiului nostru, este necesar ca scriitorii evrei să fie recuperați și puși la locul ce li se cuvine în cadrul istoriei literaturii române. Studiul pe care îl propunem se înscrie pe această linie, concentrându-se pe scriitorii evrei născuți în județul Neamț. Dacă în prima parte am vorbit despre H. St. Streitman și A.L. Zissu, născuți la Piatra Neamț, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în partea a doua despre Sergiu Dan, Irving Layton și Hary Isac Zilberman, născuți în prima jumătate a secolului al XX-lea, încheiem această incursiune cu regele reportajului, Brunea-Fox, Dorel Dorian, autor de piese de teatru și romane SF, Carol Isac, eseist, și Emil Nicolae, deși născut la Bacău, trăitor de-o viață la Piatra-Neamț, poet și specialist în opera lui Victor Brauner.

Filip Brunea-Fox, pseudonimul literar al lui Filip Brauner, a fost unul dintre cei mai cunoscuți reporteri din perioada interbelică, o adevărată vedetă am putea spune, care, împreună cu scriitorul Geo Bogza, a fost inițiatorul reportajului literar românesc, ambii printre inițiatorii suprarealismului românesc. Născut la Roman, la 18 ianuarie 1898, a urmat cursurile școlii primare în orașul natal și cele universitare la București. Supranumit „regele reportajului”, a fost redactor la revista avangardistă „Integral”, dar a colaborat și la alte reviste literare precum „75 H.P.” sau „Punct sau Unu”. A publicat reportaje literare în celebrele

ziare interbelice „Adevărul”, „Jurnalul”, „Dimineața” sau mai puțin cunoscutul ziar „Izbânda”.

„Ochiul reporterului e ca un ochi de muscă: un ochi multiplu”, spunea el. Autor, în 1944, al celebrei cărți *Orașul măcelului*, în fapt un jurnal al rebeliunii legionare din ianuarie 1941, a realizat și numeroase însemnări fotografice în care a surprins viața socială a evreului din România interbelică, fiind însoțit de celebrul fotograf, I. Berman.

Debutul literar a avut loc la 19 ani, în revista „Arena”, de la Iași, condusă de Pamfil Șeicaru, revistă în care mai publicau Ion Vinea, Demostene Botez sau Cezar Petrescu².

Despre plecarea sa la București va scrie în „Dulce târgul Ieșilor”, text publicat în 1973 în revista „Tribuna României”: „Exact la sfârșitul Primului Război Mondial, în 1918, trenul așa-zis al «armistițiului», cel dintâi tren care readucea la vetrele lor pe bejenarii din Muntenia și Oltenia goniți de urgia armilor nemțești în 1916 din provinciile natale și pribegiți în «dulcele și ospitalierul târg al Ieșilor» luase, zic, în vagoanele înțesate și înghețate de gerul iernii și câțiva tineri de pe meleagurile Bahluiului. Pe Benjamin Fundoianu, Iosif Ross, Alexandru Philippide și pe mine.

² Laurian Ante, *O antologie a literaturii nemțene*, Ed. Mușatinia, Roman, 2006, p. 51.

Prieteni încă din școala primară, ademeniți încă din adolescență de mirajul Bucureștilor”³. Deși a avut o tentativă de a-și continua școala și s-a înscris la facultate, Filip Brunea a abandonat studiile superioare și a aderat la avangarda literară, influențat și de către grupul de prieteni. „Erau, majoritatea, autodidacți sau elevi prin ultima clasă de liceu și care, peste puțină vreme, au devenit nume cunoscute: Armand Pascal, Luca Gridu, Ilarie Voronca, Mihail Cosma (viitorul Claude Sernet), Stephan Roll (pe adevăratu-i nume Gheorghe Dinu), Henri Gad, F. Brunea, Ross...”⁴. Anul 1925 marchează începutul celei de a doua etape a avangardei românești, *integralismul*, având ca organ de presă revista „Integral”, autodefinită „organ al mișcării moderne din țară și străinătate”. F. Brunea Fox publică mult în această revistă, fiind și unul dintre redactori, până la ultimul număr din 1928. Activitatea sa anticipează opțiunea clară pentru jurnalism (deja scria la „Adevărul”).

Criticul Radu Ciobotea apreciază că generația lui Brunea-Fox este cea care face trecerea spre jurnalismul profesionist practicat pe scară largă. Evoluția reporterului dinspre avangarda literară spre presă confirmă opinia sa: „Până în 1919, România n-a putut avea decât în mică măsură un corp de gazetari profesioniști. Mai precis, elita jurnalistică se suprapune elitei literare și, uneori, politice”⁵.

Iosif Ross, Benjamin Fundoianu (Fondane), Rodica Wechsler (sora lui B.F), Filip Brunea Fox și Siegfried Kracauer, Jassy 1916-1917⁶

³ F. Brunea-Fox, *Memoria reportajului*, Editura Eminescu, București, 1985, pp. 232-233; <https://melidoniumm.wordpress.com/2013/06/12/f-brunea-fox-printul-reportajelor/> accesat 01 noiembrie 2021.

⁴ Sașa Pană, *Născut în '02*, Editura Minerva, București, 1973, p. 116.

⁵ Radu Ciobotea, *Reportajul interbelic românesc*, Editura Polirom, Iași-București, 2005, p. 43.

⁶ <https://melidoniumm.wordpress.com/2013/06/12/f-brunea-fox-printul-reportajelor/> accesat 01 noiembrie 2021.

Filip Brunea-Fox va fi celebru încă din timpul vieții, deoarece, „influențat de principiile avangardei privind revelarea realului și a vieții moderne, explorate brut, neliteraturizat, [BruneaFox] va evolua spre condiția «super-reporterului» invocat de manifestele mișcării... Vocația fiind descoperită, se dedică unei cariere gazetărești prodigioase. Strălucirea profesională o dobândește ca redactor la «Dimineața» (1925-1937) și «Adevărul» (1932-1937)”⁷. Semnătura sa va deveni repede celebră, Fox, Mac, Pan, Potomac, F.Br., F.Br.Fx., fx sunt pseudonimele sub care și-a publicat textele, avangardiste sau jurnalistice, dar va fi cunoscut și consacrat prin FOX.

Sultana Craia apreciază că, prin talentul, curiozitatea, simțul realității, calitatea stilului și fibra morală, Brunea-Fox este, pe drept, considerat cel mai mare reporter al perioadei interbelice. „Reportajele sale păstrează mărturii dintr-o Românie profundă, tragică, cu mari probleme sociale, cuprinzând toate zonele țării. Senzaționalul nu este artificial, ci se naște din chiar realitățile unei lumi corupte, violente, bolnave și parcă fără speranță. Reporterul nu cade totuși în melodramă pentru că evită sentimentalismul, iar accentul moral este implicit. [...] Ca gazetar, în primul rând ca reporter, este reprezentativ pentru spiritul anilor '30, în cadrul căruia ilustrează atitudinea consecventă de stânga. Poate fi considerat un «clasic» al reportajului social și al anchetei”⁸.

La București, este redactor la „Dimineața” (din 1925) și la „Adevărul” (din 1932) până în 1937, când aceste publicații au fost închise odată cu instaurarea guvernului Goga-Cuza. De-a lungul anilor, a mai publicat și în „Cuvântul liber”, „România liberă”, „Viața românească”, „Jurnalul de dimineață”, „Lupta”, „Reporter”, „Curierul israelit”⁹. După apariția legilor rasiale, activitatea sa a cunoscut un declin, semnând în publicații ale comunității evreiești. În 1941, moare prietenul și ilustratorul multora dintre reportajele sale, Iosif Berman, și revine în atenția cititorilor abia după război, în 1944, cu volumul *Orașul măcelului. Jurnalul rebeliunii și crimelor legionare: Fapte, mărturii, documente fotografice* (cu prefață de A. L. Zissu).

Brunea-Fox nu s-a implicat și nici nu a făcut politică, chiar dacă a fost acuzat de mulți pentru simpatii de stânga, deoarece mergea prin cartierele mizere și străbătea țara cu trenul la clasa a-III-a. Aceste gesturi erau, de fapt, sursa reportajelor sale, inspirate dintr-o Românie reală, dintr-o lume săracă și mizeră, dar în care el vedea doar viața și autenticitatea. A fost urmărit de Siguranță și de Securitate după 1947, pentru opiniile sale consemnate în notele informative. O astfel de notă consemna, la un moment dat, că „Brunea-Fox, referindu-se la festivalul filmului sovietic, a declarat într-un grup că în public se constată o stare de ostilitate față de filmul sovietic, lumea regretând filmele libere americane și franceze, și că spectatorii – remarcând caracterul vădit de propagandă sovietică – nu se mai duc la film. Așa se face că în sală sînt mai

⁷ F. Brunea, *Țipătul străzii (semnat Potomac)*, în „Stînga”, an. I, nr. 5, 11 dec. 1932, p. 4.

⁸ Sultana Craia, *Dicționarul ziariștilor români*, Editura MERONIA, București, 2009, p. 49.

⁹ Cătălin Constantinescu, *F. Brunea-Fox și permanența reportajului*, în „Suplimentul de cultură”, an XVI, nr. 699, 2020, p. 10.

mult militari, școlari și sindicaliști, obligați să meargă la aceste filme”¹⁰. În perioada stalinismului cultural, regele reportajului a încercat să supraviețuiască, publicând atât cât i s-a permis, respectiv volumul *Hîrca piratului. Peisaje dunărene*, apărut la Editura Tineretului în 1957. Din păcate, textele sale interbelice nu au putut fi reeditate, nici măcar în contextul liberalizării din anii 1964-1965, chiar dacă unii cereau acest lucru, cel puțin în privința textelor literare¹¹. Abia în 1979, la doi ani de la moartea sa, ca un fel de omagiu, îi apare la Editura Eminescu volumul *Reportajele mele, 1927-1938*, într-o ediție alcătuită de Lisette Daniel-Brunea, soția sa, iar în 1985, la aceeași editură, este publicat volumul *Memoria reportajului*. În 1970, la Editura Ion Creangă, îi apărea traducerea cărții lui Bengt Danielsson, *Terry pe urmele lui Kon-Tiki* (în original, C Bengt Danielsson, Kapten Villervalle, Saxon & Lindströms Förlag, 1963), traducere realizată împreună cu soția sa.

Despre Brunea-Fox își amintesc cu drag și prietenii săi. Criticul literar George Ivașcu l-a cunoscut inițial pe Brunea-Fox din povestirile lui Geo Bogza. Mai târziu, l-a identificat la o întrunire și l-a abordat: „Era ușor de recunoscut. Prin statură, anvergură, jovialitate. Avea o înfățișare athletică, și purta niște bluzoane care plesneau pe el”. Gheorghe Brătescu își amintea ochelarii rotunzi pe care-i purta jurnalistul: „Erau negri, cu rama groasă, deși era deja moda ramelor subțiri. Dar el purta ochelari cu rame groase, negre, făcute de comandă, de un ceasornicar – Nicu Matei, albanez”. „Mai târziu” – povestește criticul George Ivașcu – „ne întâlneam frecvent la Mogoșoaia, pe vremea când acolo era casă de creație. Obişnuia să închirieze o barcă, trăgea la rame, apoi îl vedeam înotînd de la un capăt la altul al lacului. Chiar era o concurență între el și Titus Popovici, care venea la Mogoșoaia cu tot felul de echipamente, le etala pe acolo și făcea scufundări. Era o oarecare rivalitate între ei...”¹².

În 1998, apare la Editura Vinea *Iubite Fondane... Scrisori inedite*, ce conține corespondență de Ion Călugăru, Filip Brunea-Fox, Sașa Pană, Stephan Roll, Ilarie Voronca, Ion Minulescu și alții adresată lui Boris Fundoianu / Benjamin Fondane. Categoric, Fox a practicat un jurnalism riguros, de investigație, fără a fi lipsit de elementele avangardei literare, de fantezie, libertate și îndrăzneală sau de sarcasm și realism, cum nota George Macovescu, prieten de-o viață al lui Brunea Fox¹³.

Publicistica lui Brunea-Fox conține și o doză de (ceea ce numim astăzi) senzațional, dar nu în sensul senzaționalului dus spre can-can, ci a celui senzațional care trebuie să capteze, să ducă mesajul acolo unde contează, să trezească interesul factorului de decizie care putea schimba o situație dramatică în bine. Premisa reporterului era simplă: numai impactul puternic asupra zecilor de mii de cititori putea sensibiliza puterea locală sau centrală, iar pentru aceasta mai era nevoie și de o

¹⁰ Liliana Nicolae, *Brunea-Fox: Lucruri neștiute*, în „Dilema Veche”, nr. 351, 2010.

¹¹ Octavian Moșescu, *Vitralii*, Editura Litera, 1971, p. 101.

¹² Liliana Nicolae, *art.cit.*

¹³ Cătălin Constantinescu, *art.cit.*

receptivitate totală în abordarea realului¹⁴. *Presa Sărindarului*, adică ”Adevărul” și ”Dimineața” sunt cele două cotidiane care l-au „crescut” pe Brunea-Fox începând cu anul 1921, de la nivelul culegătorului de știri, ascuns sub pseudonime, până în 1937 (anul interzicerii), când ajunsese la statutul de reporter-vedetă, statut creat pe un fundament real, așa cum afirmă criticului Radu Ciobotea, care îl plasează pe Filip Brunea-Fox în imediata vecinătate a reporterilor interbelici europeni Blaise Cendrars, Egon Erwin Kisch sau Albert Londres.

„Reportajul cere prestigiu și eleganță”¹⁵, spunea, într-un interviu târziu acordat lui Carol Roman, Brunea-Fox. Din păcate, acesta nu a reușit să publice nici măcar o carte în timpul vieții. A făcut-o, post-mortem, soția lui, Lizette Daniel, care s-a îngrijit de o colecție a reportajelor lui Brunea. Lizette Daniel era nepoata pictorului Iosif Iser. De altfel, în casa lor din Schitu Măgureanu se găseau câteva dintre tablourile renumitului pictor evreu român. Întreaga avere (manuscrise, tablouri, obiecte de artă) a lui Brunea-Fox, care nu a avut copii, a fost donată Academiei Române.

Dorel Dorian, scriitor, ziarist, eseist, s-a născut la Piatra Neamț, la 6 mai 1930. Inginer de meserie, a fost ajutat de această profesie în cariera sa publicistică, deoarece i-a fost sursă de inspirație pentru piesele de teatru sau povestirile de ficțiune. Critica îl consideră unul dintre cei mai importanți scriitori români de SF, în timp ce piesele sale de teatru au fost jucate pe scenele din România, dar și pentru teatrul radiofonic sau la TV. Născut în familia lui Mendel Iancovici, funcționar, și al Tonei Margareta, născută Dorian, absolvă în 1948 cursurile Liceului „Matei Basarab” din București, urmând apoi cursurile Facultății

de Electrotehnică, specialitatea Energetică, a Institutului Politehnic din Kiev, absolvite în 1953. După facultate, lucrează pe șantierul termocentralei de la Paroșeni, experiență pe care o va fructifica în volumul de debut *N-au înflorit încă merii* (1955), debutul publicistic fiind înregistrat în 1946, în revista ”Tineretea”. După experiența șantierului de la Paroșeni, în 1956, Dorian se va întoarce în capitală ca redactor la *Viața studentescă*, apoi la *Știință și tehnică* (1956-1959)¹⁶.

Despre începuturile sale scriitoricești, dar și ca inginer, Dorel Dorian povestea în cadrul unei emisiuni radio din 1997, în interviul acordat Silviei Iliescu: „*M-a fascinat presa, cred, mult înainte de a mă apropia de presă. Erau ziarele sfinte pentru mine și în familia mea! Nu știam cum se fac. Învățasem de la tata că nici nu trebuie să cred în ce spun ziarele, deși, dacă știi să citești printre rânduri și dacă ziariștii sunt bine intenționați, adevărul răzbate. Am venit în București imediat după război, eu sunt*

¹⁴ Cristian Vasile, *Brunea-Fox sau „regele reportajului”*, în „Apostrof”, an XXXI, nr. 12(367), 2020.

¹⁵ F. Brunea-FOX, *Reportajele mele. 1927-1938*, Editura Eminescu, București, 1979, p. 37.

¹⁶ Al. Mirodan, *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limba română*, vol. II, București, Ed. Minimum, 1997, p. 137-143.

din Moldova, din Piatra Neamț. Eram la Liceul Matei Basarab, îmi amintesc, în clasa a șasea, aveam vreo 16 ani, când un prieten, coleg de liceu, Dan Lăzărescu care știa că scriu și versuri pe-atunci, îmi găsisese și un pseudonim imposibil, Elian, nu știu de ce, dar în sfârșit, [mi-a spus] să trimit niște versuri, să vin la redacția revistei Tinerețea – era o revistă tânără, era condusă de un om care avea puțin peste 20-21-20 și ceva, în orice caz, cel care avea să devină omul de cultură, profesor universitar, ziaristul Paul Cornea. Și critica, cronica literară la această Tinerețea era ținută de cel care avea să devină iarăși o mare personalitate a culturii noastre, cunoscut mai mult ca traducător, dar care era un critic excelent și un eseist de mare forță, Petre Solomon. Și după primele versuri am primit un răspuns foarte frumos în coloanele revistei, în care mă invitau să trec..., ei spuneau că am și talent - eu nu știu ce e talentul nici până astăzi! - să nu mă întrebați, că n-am descoperit, sper că într-o zi să-l descopăr... Era o chemare, simțeam, cuvântul era pentru mine sfânt, eram convins atunci că trebuie să caut cuvântul care spune adevărul, în sfârșit, era tinerețe, era o perioadă tare frumoasă, era o perioadă de mare avânt sufletească, spiritual, în pofida unor erori pe care aveam să le descoperim mai târziu. A fost o investiție, o sfântă investiție în niște idealuri care ni se păreau a fi singurele și ultimele, de dreptate socială, eliberare și distincție morală, de afirmare a valorii. Credeam în toate aceste lucruri – cred în ele și astăzi! –, deși multă vreme drumul pe care am mers s-a dovedit nu cel mai bun, poate; nu cel mai bun sigur! (...)

Prin vara lui '48 o serie întregă de circumstanțe particulare – nu știam cât se poate câștiga și rezista din scris, aveam o familie pe care trebuia s-o ajut – m-am hotărât să fac inginerie; eram în paralel foarte bun la matematică, la lucruri abstracte... Am ajuns să fac un Institut Politehnic, Facultatea de Energetică, în '53 terminam, continuam să scriu în presa vremii, știu că în perioada Festivalului din '53 cât a fost la București, am fost dintre cei mai solicitați gazetari, am scris povestiri, însemnări, reportaje... (...) totul în regim de colaborator, fiindcă în '53, în august, plecam spre Valea Jiului și aveam să ajung șeful secției tehnice și electrice a primei mari termocentrale din România, primul grup de 50 MW, pe urmă aveam să ajung șef de șantier.

Am pus în funcțiune primul grup, mi-l amintesc, în mai '56, a fost un eveniment, primul grup de 50000, de 50MW, funcționează și astăzi. Cu toate aventurile, cu toate avatarurile, că toată lumea își închipuia că într-adevăr m-am afirmat, eram unul dintre inginerii de mare speranță, am pregătit exporturile termocentralei pentru China, am ajuns vreo câteva săptămâni să fiu inginer-șef la reactor și ciclotron când vechea pasiune, vechea chemare spre presă, spre scris, spre cuvânt...

În timpul anilor de inginerie am publicat prima carte de proză, 'N-au înflorit încă merii', apărută prin '55, am continuat să scriu povestiri, tot felul de lucruri care erau pasionante. Și această dublă chemare și spre scris și o întâlnire cu ingineria care m-a format și mi-a dat un lucru foarte bun pentru întreaga viață, și o disciplină, și un anumit tip de abordare a relațiilor interumane a făcut ca, spre sfârșitul anului '56, să-mi propună - el conducea atunci destinele tineretului din România - Iliescu, să mă

întrebe dacă nu vreau să vin să conduc, să intru în conducerea unei reviste studențești, era după evenimentele din Polonia, din Ungaria. (...) Sigur, i-am cerut libertate totală, să nu se amestece nimeni, știu că am propus un titlu al acestei viitoare reviste studențești, în capul meu ea trebuia să se numească 'Scurt pe doi', adică un gen de Po Prostu care avusese revista cu studenții polonezi revoluționari din perioada aceea. Sigur, nu s-a putut, erau evenimentele din Ungaria care erau considerate atunci contrarevoluție, în '56, și a apărut această Viață studențească – era o realitate studențească a acelui timp, cu o echipă...¹⁷.

Debutul său literar nu a fost unul de succes, însă piesele „Dacă vei fi întrebat” (1959) și „Secunda 58” (1960) îl vor aduce în prim-planul vieții literare și teatrale. Succesul celor două piese se datora tehnicii literare, pe fondul declinului proletcultismului. În „Dacă vei fi întrebat” se recurgea la anchetă, suspans, flash-back, dar nu era neglijat nici atuul tematic, deoarece, prin excesul tehnicii amintite, se realiza reconstituirea judiciară a împrejurărilor în care comunistul Panait Vancea a fost asasinat în noaptea de 23 spre 24 august 1944, scenă deplasată din prim-planul acțiunii, ocupat de anchetă, pe un plan secund, pe un fundal al rememorărilor fragmentare. Atuul tematic se regăsește și la „Secunda 58”, care are ca subiect un accident la rețeaua electrică, remediat în secunda 58.

Inclinația sa spre enigmă, suspans și anchetă se regăsește și în volumul de povestiri polițisto-științifico-fantastice „Ficțiuni pentru revolver și orchestră” (1970), în care autorul pune în scenă insolite și sofisticate crime, comise și descoperite prin folosirea unor mijloace dintr-un viitor îndepărtat, mult evoluat tehnologic. Până în 1985, zece dintre piesele sale au fost puse în scenă la teatru și tv, printre care „De n-ar fi iubirile”, 1961; „Oricât ar părea de ciudat”, 1965 - considerată cea mai bună piesă a anului; „Teatru cu bile”, 1970 sau „Confesiune târzie”, 1985¹⁸.

În 1996, la invitația academicianului Nicolae Cajal, președintele FCER, preia publicația federației, „Revista Cultului Mozaic”, reușind să realizeze o transformare radicală a acesteia, transformând-o în „Realitatea Evreiască”. S-a implicat activ în viața comunității și din poziția de deputat timp de două mandate, între 1996 și 2004 activând în Grupul parlamentar al minorităților naționale. Din această postură a fost Secretar al Comisiei pentru politică externă și vicepreședinte al acesteia, Secretar al Comitetului Director al Grupului Român al Uniunii Interparlamentare (din 1999) și Președinte la Grupul parlamentar de prietenie cu Statul Israel (din 1997) și cu Canada (din 2000)¹⁹. După 1990, a publicat volumul de eseuri *Paranormal 2000: misterul care ne precede, uimirea care ne învăluie, eseuri*, 1998 și *Foc în Calea Văcărești, evocare dramatică în două părți*, 1999.²⁰

¹⁷ <http://arhiva.rador.ro/info4.shtml?cat=1281&news=412535> accesat 20 octombrie 2021.

¹⁸ Adriana Popescu, în „Teatrul”, nr. 4, 1986; M. Constantinescu, în „România literară”, nr. 12, 1987;

¹⁹ <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.mp?idm=339&cam=2&leg=2000&pag=0> accesat 20 octombrie 2021.

²⁰ Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I, A-L, București, Editura Paralela 45, 2006, p. 510.

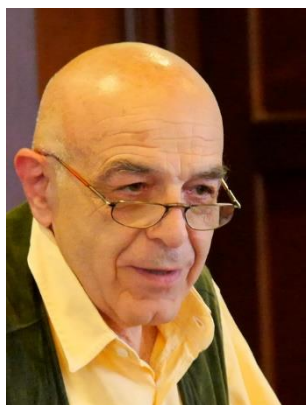
Dorel Dorian a fost și unul dintre cei mai talentați și de succes oameni de presă, publicațiile la care a fost redactor înainte de 1989, *Magazin* sau *Tehnum*, având tiraje de 100.000 de exemplare ce erau imediat epuizate. A decedat la 5 noiembrie 2014, fiind înhumat la cimitirul Giurgiului²¹.

Isac Carol s-a născut la 10 noiembrie 1929, la Roman. Eseist, cronicar literar și dramatic, publicist, a urmat clasele primare și liceale în orașul natal, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” Iași. Din 1953 și până în 1993, când emigrează în Israel, a fost secretar literar la Teatrul „George Bacovia” din Bacău. Debutul literar a fost în revista „Cronica” din Iași, în 1966, iar debutul editorial a avut loc în 1968 cu lucrarea monografică *Bacău, două decenii de teatru 1948-1968*. Editează *Caietele Teatrului „George Bacovia”* și colaborează la revistele „Ateneu”, „Astra”, „Contemporanul”, „Convorbiri literare”, „România literară”, „Teatrul Azi”. În

1978, publică cel de-al doilea volum, *Teatrul și viața*, o culegere de cronici teatrale, recenzii, eseuri, urmat în 1982 de *Permanențe în dramaturgie*. Până în 1993, a fost redactor la *Lexiconul teatrului românesc*.

După emigrarea în Israel, a fost secretar de redacție al revistelor „Minimum”, „Ultima oră”, „Orient Expres”, dar și prezentator al emisiunii *Jurnal literar* la postul de radio „Vocea Israelului”, corespondent al TVR și Antena 1 sau colaborator al BBC Publicistic²². A decedat la 21 octombrie 2008.

Emil Nicolae (pseudonimul lui Emanuel Nadler) s-a născut în Bacău, la 18 martie 1947, dar a devenit nemțean prin adopție. Poet, eseist, publicist, realizator tv, specialist în patrimoniu cultural, s-a stabilit în 1950 cu familia la Piatra Neamț, unde urmează cursurile Școlii nr. 4 și pe cele ale Liceului „Calistrat Hogaș”, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, absolvită în 1972. Încă din timpul studenției lucrează în presă, ca redactor și redactor-șef la revista „Alma mater/Dialog”, între 1969 și 1972, pentru ca, după absolvirea facultății, să fie redactor la ziarele județene „Viața nouă” din Galați, în 1972, și „Ceahlăul”, din Piatra Neamț, între 1973 și 1974.

Din 1976, este muzeograf la Complexul Muzeal Județean Neamț, apoi custode la Muzeul „Calistrat Hogaș”, până în 2012²³. Este ziarist profesionist din 1977, fondând, în 1990, ziarul „Acțiunea”, care a apărut până în 2001. A ținut o rubrică

²¹ <https://zch.ro/s-a-stins-scriitorul-dorel-dorian/> accesat 20 octombrie 2021.

²² Constantin Tomșa, *O antologie*, p. 125.

²³ Constantin Prangati, *Oameni politici și de stat din județul Neamț (1864-2003)*, Bacău, Editura Babel, 2004, p. 262-263.

săptămânală de cultură în ziarul „Realitatea media” (2005-2014). În perioada 2000-2005, a fost secretar general de redacție al revistei de literatură & arte „Antiteze”, iar din 2010 este redactor-șef al revistei de literatură & arte & atitudini „Conta” (Piatra-Neamț). În perioada 2001-2013, a realizat două emisiuni de cultură la postul județean de televiziune 1TV Neamț. Din 1990, este membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România²⁴. A debutat publicistic în 1968, în ziarul „Ceahlăul”, iar editorial în 1970, în volumul *Cerul în apă*, o antologie de Gh. Drăgan. Primul său volum a fost *Poetul adormit în dragoste* (versuri, 1976), urmat de alte două volume apărute până în 1989: *Rostirea unui fluture-n lumină* (versuri, 1979) și *Studii / Confesiuni / Capricii* (versuri, 1983), toate la editura Junimea. A frecventat cenaclurile literare Ateneu din Bacău, *Slova nouă* și *Calistrat Hogaș* din Piatra Neamț, *Mihai Eminescu* din Iași.

A publicat poezie, studii, cronici literare, eseuri, recenzii sau traduceri în reviste precum: *Amfiteatru*, *Antiteze*, *Asachi*, *Ateneu*, *Bucovina literară*, *Conta*, *Convorbiri literare*, *Cronica*, *Dacia literară*, *David* (Austria), *Dichtungsring* (Germania), *Echinox*, *Expres Cultural*, *Gazeta literară* (debut în 1966), *Luceafărul*, *Moment poetic* (R. Moldova), *Mozaicul*, *Poesie & Art* (Israel), *Poesis*, *Revista muzeelor și monumentelor*, *România literară*, *Vatra*, *Viața Românească*, *Vitraliu* etc., fiind prezent și în emisiuni culturale la TVR, Radio România și Radio Iași²⁵.

În 2005, beneficiază de o bursă de creație, în Germania, la Scoppingen, unde a avut prilejul să se documenteze cu privire la viața și opera lui Victor Brauner. După 1990, publică câteva volume de versuri și eseuri, dintre care amintim: *Psihodom* (poem, 1994), *Femeia și femela. Recurs la erogenia textului* (eseu, 1997), *Mortul perfect* (poeme, 2002), *Cearcăn* (2007), *Poezia nu e decât slăbiciunea artei* (versuri, 2009)²⁶. Volumul din 2011, *Harșt se aude la marginea cimitirului* (poeme, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2011), este în fapt o antologie inversă a ultimelor trei volume: *Omul de hârtie*, 1999, *Mortul perfect*, 2002 și *Paranoia*, 2005, volume care l-au consacrat pe Emil Nicolae „drept un poet autentic și, totodată, unul dintre cei care dau „școlii de poezie de la Piatra Neamț” profilul atât de original pe care îl are în lirica românească din ultimele decenii”²⁷. Volumul său din 2017, *Suflet prădător*, al 10-lea al poetului, atrage din nou atenția criticii, care face recenzii pozitive și laudative.

„Văd în această poezie (a lui Emil Nicolae, n. n.), postmodernă în formă, un neostentativ manifest umanist, într-un moment al istoriei în care, cum spunea Brodsky, prețul vieții umane a scăzut foarte mult. Emil Nicolae este, în acest context, un creator pentru care arta trebuie să vorbească despre problematica umană, marginalitatea nefiind decât o ipostază a fragilității (și, tocmai de aceea, a importanței)

²⁴ Constantin Tomșa, *Un dicționar al literaturii din județul Neamț de la copiiști la suprarealiști, secolul al XV-lea – 2012*, Ed. Cetatea Doamnei&Crigarux, Piatra Neamț, 2014, p. 316.

²⁵ Constantin Tomșa, *O antologie*, p. 321.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Răzvan Voncu, *Scriitori evrei în cultura română*, p. 154.

omului. Poezia sa, sensibilă și rafinată, explorează această dimensiune fundamentală a ființei, care este vecinătatea permanentă a morții, cu o netăgăduită acuitate”²⁸.

În afară de volumele de poezii, opera sa cuprinde și volume închinat pictorului Victor Brauner: *Victor Brauner, la izvoarele operei* (album monografic, 2004) și *Victor Brauner și însoțitorii. Incursiuni în avangardă* (2013) sau scriitorului AL. I. Zissu: *A.L. Zissu, Manuel sin Marcu* (roman; îngrijitor ediție; 2018) sau lui Aurel Băeșu. *Album documentar* (2015; co-autor Lucian Corneliu Agăleanu). Este prezent în antologii de poezie și eseuri publicate în Germania, SUA, Elveția, Israel, Franța și Italia²⁹.

A primit numeroase premii și distincții, dintre care amintim: Premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Iași, 2000, 2006, 2018 - pentru volumele de versuri *Omul de hârtie*, *Paranoima* și *Suflet prădător*. A primit premii și din partea unor instituții publice, precum: Diploma și medalia "George Bacovia 130", acordate de Primăria Municipiului Bacău, 2011; Titlul de "Poet al Iașului" acordat de Primăria Municipiului Iași, 2015; Titlul "Ambasador al Poeziei" acordat de Primăria Municipiului Iași, 2017; Titlul de "Poet al Capitalei Istorice a României" acordat de Primăria Municipiului Iași, 2019. Din 2018, este Cetățean de Onoare al Municipiului Piatra Neamț, iar în 2004 i-a fost conferit de către Președintele României *Ordinul Meritul Cultural* în grad de *cavaler* ³⁰. În prezent este președintele Comunității evreiești din Piatra Neamț.

Bibliografie selectivă

- Ante, Laurian, *O antologie a literaturii nemțene*, Ed. Mușatinia, Roman, 2006.
 Brunea-Fox, *Memoria reportajului*, Editura Eminescu, București 1985.
 Brunea-Fox, *Reportajele mele. 1927-1938*, Editura Eminescu, București, 1979.
 Brunea-Fox, *Țipătul străzii (semnat Potomac)*, în „Stînga”, an. I, nr. 5, 11 dec. 1932.
 Ciobotea, Radu, *Reportajul interbelic românesc*, Editura Polirom, Iași-București, 2005.
 Constantinescu, Cătălin, *F. Brunea-Fox și permanența reportajului*, în „Suplimentul de cultură”, an XVI, nr. 699, 2020,
 Craia, Sultana, *Dicționarul ziariștilor români*, Editura MERONIA, București, 2009.
 Dicționarul general al literaturii române", vol. V (M-O), Ed. Muzeului Literaturii Române, București, 2019.
 Mirodan, Al., *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limba română*, vol. II, București, Ed. Minimum, 1997.
 Moșescu, Octavian, *Vitralii*, Editura Litera, 1971.
 Nicolae, Liliana, *Brunea-Fox: Lucruri neștiute*, în „Dilema Veche”, nr. 351, 2010.
 Pană, Sașa, *Născut în '02*, Editura Minerva, București 1973.
 Prangati, Constantin, *Oameni politici și de stat din județul Neamț (1864-2003)*, Bacău, Editura Babel, 2004, p. 262-263.

²⁸ *Ibidem*, p. 155

²⁹ Dicționarul general al literaturii române", vol V (M-O; autor. Emanuela Ilie), Ed. Muzeului Literaturii Române, București, 2019

³⁰ *Enciclopedia personalităților din România*, Who is Who, ediția 2012, p.1334.

Sasu, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I, A-L, București, Editura Paralela 45, 2006.

Tomșa, Constantin, *Un dicționar al literaturii din județul Neamț de la copiiști la suprarrealiști, secolul al XV-lea – 2012*, Ed. Cetatea Doamnei&Crigarux, Piatra Neamț, 2014

Vasile, Cristian, *Brunea-Fox sau „regele reportajului”*, în „Apostrof”, an XXXI, nr. 12(367), 2020.

Voncu, Răzvan, *Scriitori evrei în cultura română*, București, Editura Hasefer, 2020.

<http://arhiva.rador.ro/info4.shtml?cat=1281&news=412535>

<https://melidoniumm.wordpress.com/2013/06/12/f-brunea-fox-printul-reportajelor/> accesat 01 noiembrie 2021.

<http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.mp?idm=339&cam=2&leg=2000&pag=0>

<https://zch.ro/s-a-stins-scriitorul-dorel-dorian/>